

Elisabeth Åsbrink - nu var det 1947!

Under min tid som historielärare kom ofta frågan: "Måste vi lära oss alla årtal? Denna önskan kan naturligtvis besvara på olika sätt. Historia är årtal och de finns där vare sig man vill eller inte.

Årtal kan bli en sorts minnesmarkörer, där samband och förhållanden hängs upp, som olika klädesplagg på ett fladdrande tvättrep. När man väl hängt upp den avsedda tvättmängden kan de historiska plaggen börja torka i vinden.

När väl torktiden är över kan det finns skäl att plocka ner, minnas och erinras för att kunna gå vidare. Nu är årtalet 1947 - inte vilket som helst. Det finns där med en 70-årig distans, bärande på efterkrigstidens smärta, sårbarhet, mörker och kyla. Att syna detta år betyder både vånda och ansatts, medvetenhet och vision.

Elisabeth Åsbrink granskar i sin bok med dessa siffror ett mörkt klädesplagg på den berömda tvättlinan. Att någon sammankoppla liknande år kan vara förrädisk för varje år och tidsepok har sin speciella karaktär och förutsättning.

Åsbrinks upplägg är enkelt. Varje månad under året får sin dos av konflikt, spänning och personlig prägel. Detta tillsammans med ett centralt kapitel, placerat i bokens mitt - Dagarna döden. Här lyft den personliga nerven upp, som belyser farfar György Fenyös öde.

Olika platser får utgöra ramen för rapporterna, I Malmö 1947 finns den svenska nazisten Per Engdahl - poet, journalist, fascistledare. Den Nysvenska rörelsen byter namn till Svensk Opposition.

Flera kända nazistledare kommer till Malmö vid denna tid tex. Johann von Leers. De finner här en farbar flyktväg för att få giltiga papper för att kunna åka vidare till den nazistiska kolonin i Buenos Aires.

President Perón tar gärna emot kvalificerad arbetskraft. Under februari månad driver föräldralösa barn omkring i olika delar av Europa, såväl i Budapest, Wien som Hamburg.

FN-organet UNBRA försöker starta upp fungerande barnhem åtminstone som ett kortsiktig skydd. De måste bli bemötta med förståelse och sympati, en fast hand och finkänslighet, skriver Åsbrink.

Under mars befinner sig Billie Holiday i Hollywood för att spela in filmen New Orleans. Motspelaren heter Louis Armstrong. Men resultatet blir inte vad bolaget RKO vill. De svartas närvaro stryks och den dolda rasismen visar sig som ett genomgående drag i filmproduktionen.

Det visar sig också att den franska författarinnan Simone de Beauvoir fallit för sin amerikanska kärlek vid namn Nelson Algren. Det framgår i rapporter från New York, Chicago och Los Angeles. Detta en sorts pseudorelation, som följer genom hela boken. Till vilken nytta - kan man fråga?

Emellertid går författarinnan in i april månad, där hon uppmärksammar bilfabrikanten Henry Fors nazistiska förflutna. 1938 mottar han nazisternas främsta orden - Tyska örnen orden.

I Malmö fortsätter Per Engdahl att hjälpa hemvändande nazister. Han gör det tillsammans med miljonären Carl Enfrid Carlberg och grevinnan Lili Hamilton. Den gamla båten, Falken, repareras i Stockholms hamn för att därefter transportera naziförbrytare till Peróns Argentina. "Vita, välutbildade flyktingar förs genom Danmark till Sverige och vidare till Latinamerika, skriver Åsbrink.

Simone de Beauvoir och Nelson Algren återförenas. Han ger henne en silverring. Vid sidan av denna "väsentliga" händelse kan meddelas att Andrej Gromyko i FN överraskande rapporterar att det judiska folket har historiska rötter i Palestina. Därmed öppnar han för den tvåstadslösning, som har planteras men som ännu i dag inte funnit en lösning.

Turin - denna junimånad. Den italienske juden Primo Levi skriver ner sina intryck från koncentrationslägret i Auschwitz, Polen. Av 650 judar överlever 24. Levi har skrivit ner sina intryck och erbjuder manus till flera förlag bl.a. det prestigefyllda förlaget Einaudi. Men de verkligt plågsamma minnena förblir opublicerade. Nu är ingen tid för ärlig historieskrivning. det är i en tid där all personlig kraft går åt för att gå vidare!

I Jerusalem sammanträder FN:s UNSCOP-kommitté ledd av svensken Emil Sandström. Delegationen skall lösa den komplicerade Palestinakonflikten. Stormuftin och Muslimska högsta rådet vill inte medverka. Den antibrittiska terrorn utövas av Irgun eller Sternligan.

Under juli kommer båten President Warfield till Haifa med 4500 före detta fångar i nazisternas fångläger. Båten har naturligt nog döpts om till EXODUS. När månaden augusti tar vid pågår antijudiska upplopp i städer som London, Liverpool, Glasgow, Hull, Plymouth, Manchester. Rapporter som vittnar om antibrittiska våldshandlingar från judiska organisationer upprör engelsmännen.

Författaren på Jura, George Orwell har inte långt kvar att leva. Rättegångar mot den nazistiska brutaliteten pågår i städer som Nürnberg; Krakow, Hamburg, Venedig.

Per Engdahl i Malmö arbetar vidare och samlar till "national-socialistisk samverkan. Han hyllas med applåder i Rom, där "Carta de roma" blir till. "Ordet demokrati förekommer inte" skriver Åsbrink.

Den svala hösten kommer med ett september som berättar att den första Hennesbutiken har tagits i bruk i Västerås. Den amerikanska Marshallhjälpen är i full gång och den kommunistiska informationsbyrån, Kominform, kommer till världen. Relationerna mellan Öst och Väst hårdnar.

Författarinnan Nelly Sachs sitter i ett litet kök i Stockholm och skriver ner sina sårbara minnen från tiden i Tyskland. Hon skriver bokstavligen i "mörker" och bredvid ligger hennes sjuttioåriga mor i mardrömmar efter flykten.

Den 27 september startar den stora rättegången mot Einsatzgruppen i Nürnberg. Chefåklagaren Benjamin Ferencz lyssnar intensivt till alla grupper som mördat och dödat - sammanlagt 902 237 människor.

I oktober i Moskva arbetar Michail på ett lätt handvapen som kommer att förmörka värden med sin effektivitet - efternamnet är Kalasjnikov. Och när november kommer - den 7:e - har lägger Orwell sista handen vid sitt manus under titeln Big Brother is watching you. Han döper boken till 1984.

Den unike pianisten Thelonious Monk spelar originella låter tillsammans med Art Blakey i New York. Den 29:e i Jerusalem beslutar FN-kommittén om en tvåstatslösning - en arabisk, en judisk med gemensamt styre i Jerusalem. Åsbrink skriver: "Jubel och smärta., djupt och parallellt. Den 29 november pågår än". Konsekvensen blir att 750 000 palestinier kommer att befinna sig på flykt.

I det sena december befinner sig en kommande författare i ett uppsamlingsläger i Wien. Han flyr undan den rumänska kommunistregimen, som blir alltmer antijudisk. Han heter nu Paul Antschel och på rumänska Ancel. Tyska kommer att bli hans huvudspråk och han kommer i fortsättningen att skriva under namnet Paul Celan.

I bokens mitt - under titeln Dagarna döden - berättar Elisabeth Åsbrink om sitt ursprung; en släkthistoria som leder in i smärtans och gaskamrarnas förintelse. Det är en smärtsam berättelse att följa farfar György Fenyös liv under den nazistiska tiden.

Som ungersk jude gällde det att ta till vara livets goda, kärlekens värme och tillförsikt. Läsaren får följa giftermålet med den vackra och spirituella Lilly, utbildad på Sorbonne i Paris och från en högre samhällsklass. De bosätter sig i det vackra Buda 1931, där "de nyförälskade kunde synas i en DKW cabriolet".

Men tiderna hårdnar i Ungern. Judarna fräntas försörjningsmöjligheter. György försöker försörja sig som fotograf. Men till sist måste han fly utomlands för att söka arbete. Han kommer till Paris. Han kommer till Lissabon - men allt verkar hopplöst. I denna stund väljer han naturligt nog att flytta hem till familjen i Budapest.

Ja, han reste hem till sin död, som Åsbrink skriver. 1942 blev han inkallade till tvångsarbete för tredje och sista gången, därefter försvann György i Ukraina.

"Därefter försvann han in i sin död, hans frånvaro lika verklig som regn. Ihållande."

Hustrun och sonen emigrerar efter stora svårigheter till Palestina,

Hans-Evert Renérius

Bok: Elisabeth Åsbrink. 1947. Natur & Kultur. 2017. .